

MED – Macmillan English Dictionary : for advanced learners. – Oxford, 2006. – 1692 p.

Л і т е р а т у р а :

1. Володина М. В. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) / М. В. Володина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 128 с.
2. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : учеб. пособие для филол. спец. вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
3. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М., 1977. – 245 с.
4. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации : [монография] / Т. А. Журавлева. – Донецк : АООТ Торговый дом “Донбасс”, 1998. – 253 с.
5. Колесник Н. А. Лінгвостилістичні особливості англомовних наукових текстів аграрної тематики / Н. А. Колесник // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 39. Філологічні науки. – 2008. – С. 100-105.
6. Овчаренко В. М. Терміни, аналітичне найменування і номінативне визначення / В. М. Овчаренко // В кн. Сучасні проблеми термінології в науці і техніці. – М., 1969. – С. 41-42.
7. Панько Т. І. Українське термінознавство : [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
8. Симоненко Л. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку / Людмила Симоненко // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3-8.
9. Суперанская А. В. Терминология и номенклатура / А. В. Суперанская // Проблематика определенных терминов в словарях разных типов. – Л. : Наука, 1976. – С. 73-78.

Тишечкина Е. В. Сельскохозяйственные термины в украинских и английских словарях.

Статья посвящена изучению сельскохозяйственной терминологии. Рассмотрено понятие “термин” и проанализировано лексико-семантические особенности некоторых терминов аграрной отрасли (антракноз, бактериоз, бацила, билан, бурьян, вирус и др.) с помощью словарей украинского и английского языков.

Ключевые слова: термин, терминология, сельское хозяйство, словарь.

Tishechkina K. V. Agricultural terms in Ukrainian and English dictionaries.

The article deals with some agriculture terminology. Concept “term” is considered. Lexical peculiarities of some agrarian terms (anthracnose, bacteriosis, bacillus, cabbage white butterfly, weed, virus) are analysed with used Ukrainian and English dictionaries.

Keywords: term, terminology, agriculture, dictionary.

Ткаченко Ю. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

СУФІКСАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ГРАДУАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ НА СЛОВОТВІРНОМУ РІВНІ

У статті дослідженодієслівні лексеми з суфіксами -ну-, -ону-, -ува-, (-юва-), визначено гранд-відтінки, які вони вносять у семантичну структуру дієслів, доведено, що вищеназвані суфікси виконують роль градуаторів.

Ключові слова: суфіксація, градуальне значення, градосема, градуальна функція, градуальність, градуатор, гранд-відтінок.

Афіксація – це найхарактерніший для української мови спосіб словотворення, за допомогою якого утворюється майже 85% слів її словникового складу [7]. Суфіксальний спосіб творення слів є найпродуктивнішим різновидом афіксального способу, що виражається в широкому наборі суфіксів та їхніх варіантів, у розповсюдженні суфіксальної деривації на всі частини мови. В українській мові за допомогою суфіксів можуть утворюватися: іменники – від іменників, прикметників, дієслів тощо, прикметники – від іменників, прикметників, дієслів тощо, дієслова – від дієслів, іменників, прикметників тощо [4].

Суфіксація – один із способів вираження градуального значення дієслівних лексем, хоча й менш продуктивна у порівнянні з префіксацією. Градаційне значення репрезентують дієслівні суфікси, які, не змінюючи загального значення, вносять у семантичну структуру дієслова різні гранд-відтінки, вказуючи на міру і ступінь вияву ознаки дії.

Мета статті – проаналізувати дієслівні лексеми з суфіксами -ну-, -ону-, -ува-, (-юва-), визначити гранд-відтінки, які вони вносять у семантичну структуру дієслів, довести, що вищеназвані суфікси виконують роль градуаторів.

Градаційне значення в дієсловах передає суфікс -ну-, який, приєднуючись до лексем недоконаного виду, що виражають дію, яка складається з *n*-ої кількості квантів (багатофазові або багатоактні дієслова), утворює дієслова доконаного виду і вносить в їх семантичну структуру гранд-відтінки – вияв дії обмежений одним актом, що надає дієслову значення миттєвості, моментальності у завершені дії. Н. С. Авілова, А. В. Бондарко вважають, що яскрава семантика однократності дії дієслів доконаного виду із суфіксом -ну- робить його (дієслово) особливим способом дії зі значенням однократності [1; 2]. Дієслова *шепнути*, *штовхнути*, *стрибнути*, *блиснути*, *гримнути*, *тупнути*, виражаючи дуже швидко дію, дію в цю ж хвилину, об'єднані спільною градосемою “вмить, несподівано, одноманітно”. Наприклад, лексема *штовхнути* означає “короткими різкими рухами торкатися до кого-, чого-небудь, відпихати від себе” [5]; *Товариш штовхнув хлопця вбік, і він тільки тоді зрозумів, що бовкнув зайве* /З. Тулуб/; *стрибнути* – “зробити стрибок” [5]; *Карпо стрибнув і, не здержавшись, покотився в яр* /П. Мирний/; *блиснути* – “яскраво заблищати, засвітитися переливчастим світлом” [5]; *Искра надії блиснула в серці бідної жінки* /Л. Франко/; *гримнути* – “сильно стукнути, ударити по чому-небудь” [5]; *Розсердився старий, гримнув дверима, пішов* /М. Коцюбинський/; *тупнути* – “вдарити ногою (ногами) об підлогу, землю” [5]; *Іван тупнув на місці, виставив ногу, струснув усім тілом і поплив в легкій гуцульській танці* /М. Коцюбинський/; *шепнути* – “говорити, вимовляти щось дуже тихо, пошепки” [5]; *Килина одхилила двері і щось шепнула до Терлецької* /Л. Нечуй-Левицький/.

Однак у дієслівній лексемі *гульнути* однократна форма позначає дію, що, зрозуміло, триває довше, ніж одна мить. Вищезазначене дієсловомас сему “сповна”. Наприклад, лексема *гульнути* означає “весело провести час; розважитися” [5]; *В неділю таки заглянь, треба ж випити – оранку закінчили швидко, чого ж не гульнути на radoщах* /М. Чабанівський/.

У дієслівних лексемах *курнути*, *писнути*, що утворені від основ, які виражають гомогенні процеси, суфікс -ну- вносить у їх семантичну структуру гранд-відтінки – інтенсивність в перебігу дії, експресивність. Дієслова *курнути*, *писнути* об'єднані спільною градосемою “у ту ж мить, швидко, сильно”. Наприклад, лексема *курнути* означає “вдихати й видихати дим якої-небудь речовини, переважно тютюну” [5]; *[Панас Захарович:] Тепер і курнути можна. (Крутить з газети здоровенну цигарку й дивиться на Дніпро)* /Яків Баш/; *писнути* – “видати писк” [5]; *Невиразна*

болість ущепнула за пальці; а вона хоч би тиснула або скривилася – тільки загорілася, як вогонь /П. Мирний/.

Приєднуючись до основ дієслівних лексем недоконаного виду, суфікс -ну- не лише змінює вид дієслова, а й вносить у його семантичну структуру відтінок інтенсивної фізичної однократної дії: *різнати, рвонати, жбурнути, дмухнути, плигнути, брикнути*. Вищезазначені лексеми об'єднані спільною градосемою “несподівано, сильно, повністю”. Наприклад, дієслово *різнати* означає “ранити істоту, частини її тіла (про щось гостре або чимсь гострим)” [5]; *Іван взяв хижака лівою рукою за довгу зубасту морду... і легко різнув ножем по м'якій сріблястій шиї /Петро Колесник/; рвонати* – “порушуючи цілісність чого-небудь, одним рухом рвучко розділити, розірвати його на частини” [5]; *Раптом молодий кріпак, що лежав на лаві, мов ужалений, схопився ... і, хитаючись, рвонув на собі сорочку /Яків Баш/; жбурнути* – “рвучко, з силою кинути кого-, що-небудь” [5]; *Четвертий лежав, читав та як жбурне книжкою під поріг! /Анатолій Свидницький/; дмухнути* – “випустити з рота сильний струмінь повітря” [5]; *Одарка дмухнула на свічку і ... непроглядна темнота зразу все покрила /П. Мирний/; плигнути* – “зробити стрибок” [5]; *Він миттю плигнув з печі на піл /П. Мирний/; брикнути* – “упасти, перекинутися” [5]; *Іде, іде віця і раптом захиталася, брикнула і край /Василь Кучер/.*

Цікавими з огляду семантики є одноактні дієслівні лексеми *мигнути, мелькнути, сяйнути*, що виражають оптичні ефекти (суфікс -ну- вносить відтінок моментальності дій). Вищезазначені дієслова, об'єднані спільною семою “злегка”, передають низький ступінь вияву ознаки дії, Наприклад, дієслово *мигнути* означає “раптово з'явитися і зникнути” [5]; *Його очі на мить спинились, і в них мигнув наче далекий виблиск пожежі /Михайло Коцюбинський/; мелькнути* – “з'явитися на короткий час і зникнути з поля зору” [5]; *Засвербіла Івасева долоня, щось загурчало. Івась глянув – тільки жовтий слід на долоні, де лежав коник, та перед очима щось мелькнуло /Панас Мирний/; сяйнути* – “випромінюватияскравесвітло” [5]; *Далеко за річкою блиснуло щось. Поряд сяйнуло знов, а за ним у третьому місці сильно бухнув полумінь /Михайло Коцюбинський/.*

Проте у семантичну структуру дієслів *спалахнути, блиснути* суфікс -ну- вносить гранд-відтінок – моментальний інтенсивний вияв ознаки дії: *спалахнути* – “раптово і швидко загорітися яскравим полум'ям” [5]; *Спалахнула дзвіниця, наче хтось засвітив велику свічку нагорі, щоб людям було видно на вулицях /Панас Кочура/; блиснути* – “раптово з'явитися” [5]; *Софія ще раз дивиться в дзеркало, очиці блиснули вогнем утіхи /Леся Українка/; Вищевказаним лексемам притаманна градосема “яскраво, ураз”.*

У семантичну структуру дієслів доконаного виду, які позначають акустичні явища (звуки або дії, що супроводжуються цими звуками), *клацнути, вискнути, гахнути, свиснути, дзенькнути, грюкнути* суфікс -ну- вносить гранд-відтінок – одноразовий інтенсивний і завершений вияв ознаки дії. Вищевказані лексеми об'єднані спільною семою “у ту ж мить”. Наприклад, дієслово *клацнути* означає “утворити короткий своєрідний звук раповим зіткненням рівних поверхонь твердих предметів, дією якого-небудь механізму тощо” [5]; *В репродукторі тихо зашаруділо, потім клацнуло /Дмитро Ткач/; вискнути* – “видати уривчастий, різкий, пронизливий звук” [5]; *Маринка голосно вискнула і майнула до лежанки /Василь Кучер/; гахнути* – “створити гучний короткий звук; з силою стукнути, ударити” [5]; – *Брехня! Не вірю! – закричав Матюша і гахнув по столу кулаком так, що забряжчав графин з водою /Анатолій Шиян/; свиснути* – “видати свист” [5]; – *Тільки свисну – миттю кінь прилине. За хвилину ми вже в горах будем! /Леся Українка/; дзенькнути* – “видати короткий

дзвінкий звук при ударі” [5]; *Дмитро Бондар зайшов у їдальню саме тоді, коли дружно дзенькнули чарки /Микола Зарудний/; грюкнути* – “створити сильний грюк, шум при ударі, поштовху і т. ін.” [5]; *Вона грюкнула дверима й увійшла до себе в хатину /Панас Мирний/.*

Дієслова і суфікс -ну-, вступаючи у градаційні відношення, передають поступове посилення будь-якого стану: *киснути, сохнути, тухнути, хрипнути, чахнути*. Вищевказані дієслова об’єднані спільною градосемою “упродовж певного часу, якісно змінюючись”. Наприклад, лексема *киснути* означає “ставати кислим” [5]; *Три неділі кваша кисла, Та й не викисла /Павло Чубинський/; сохнути* – “випаровуючись, зникати (про рідину); висихати” [5]; *Піде [дівчина] на шлях подивитись, Поплакати в лози, – Защебече соловейко, – Сохнуть дрібні сльози /Тарас Шевченко/; тухнути* – “робитися тухлим, псуватися (про харчові продукти) або робитися затхлим, несвіжим (про воду і т. ін.)” [5]; *Радить [батько] возити воду цистерною, а не отакими барильцями. – А ми навмисне такими барильцями, – відповідає той, що пив, молодий закіптюжений смаглий, і білкуваті очі його по-циганському грають лукаво. – Бо привезли б цистерною, та й натри дні, тай тухнутиме вода!.. /Олесь Гончар/; хрипнути* – “втрачати чистоту і звучність, ставати хрипким (про голос)” [5]; *Пора й перестати, бо є кінець сльозам, є край і лементові: голос хрипне, сльози сохнуть, опускаються в серце, на дно душі /Панас Мирний/; чахнути* – “втрачати сили, здоров’я, ставати чахлим” [5]; *Він і діло робить, і нікому важкого слова не скаже, і богу молиться, тільки знай мовчить та сумує, та чахне, мов свічка тане /Пантелеймон Куліш/.*

Продуктивним у вираженні градуального значення дієслівних лексем є суфікс -ону-. Такі дієслова належать до експресивно-розмовного шару української лексики. Вони позначають однократні дії, які реалізуються різко, із силою, брутально. Крім таких загальних характеристик, відповідні дієслівні деривати можуть мати іронічно-оцінне значення [3].

Однократні дієслова із суфіксом -ону- *трясонутти, кусонутти, сипонутти, плигонутти, газонутти, скубонутти, різонутти, гризонутти*, вступаючи у градаційні відношення, крім відтінку однократності, передають гранд-відтінок – посилена інтенсивна дія. Вказуючи на високий ступінь вияву ознаки дії, вищезазначені дієслова об’єднані спільною градосемою “враз, занадто”. Наприклад, лексема *трясонутти* означає “швидко й рвучко штовхнути, хитати вгору й вниз, з боку на бік, вперед і назад” [5]; – *А що..? – трясонує його [німецького солдата] Кир за петельки /Григорій Тютюнник/; кусонутти* – “відокремити невелику частинку чого-небудь, захоплюючи, здавлюючи зубами” [5]; *Артем мовчав. Він кусонує хліба наскільки рота хватило /Андрій Головка/; сипонутти* – “змусити падати куди-небудь, випускаючи щось сипке або дрібне” [5]; *Повернулася Марина. Вона сипонула біля мене червоні суніці /Лван Цюпа/; плигонутти* – “зробити стрибок” [5]; *“Цяця” [собака].. вискочила з засідки й плигонула на фашиста /Юрій Яновський/; газонутти* – “посилити подачу пального для збільшення швидкості руху машини, літака і т. ін.” [5]; – *Чудний якийсь, – знизав плечима шофер і так газонує, що Максима на мить заволокла синювата хмарка /Лван Цюпа/; скубонутти* – “караючи кого-небудь, смикнути за волосся, вуха і т. ін.” [5]; *[Хведір:] Бачиш, що батько від тебе розумніший?.. (Знову скубе його за чуба). [Демид:] Ой-ой! ..аж сльози потекли з очей, так скубонули!.. /Марко Кропивницький/; різонутти* – “чим-небудь, перев. гострим, розділити щось на частини” [5]; *Блискавично вихопив [Андрійко] з кишені ножа, різонує вірвовку, підхопив зів’ялу Тетяну Павлівну на руки /Лван Цюпа/; гризонутти* – “вкусити, здавлюючи зубами” [5]; *Одступила... кобила трохи назад, почухала об одвірок ріпицю, гризонула себе за праву пахву /Остап Вишня/.*

Отже, дієслова із суфіксами -ну-, -ону-, вступаючи у градаційні відношення, надають слову нового гранд-відтінку – акцентується увага на специфічних виявах однократності дії, як-от: миттєвості, різкості, раптовості, інтенсивності. У семантичній структурі доконаного виду дієслів із суфіксами -ну-, -ону- спостерігаємо градосеми “у ту ж мить”, “сповна”, “надто”, “несподівано”, “зненацька”, “ураз” тощо. Виражаючи градуальне значення дієслів, суфікси -ну-, -ону- функціонують як градатори.

Суфікси -ува- (-юва-), вступаючи у градаційні відношення з дієсловами, вносять у їх семантичну структуру гранд-відтінок – вираження довготривалої дії, не обмеженої в часі. У дієсловах руху, фізичної дії, мовлення тощосуфікси -ува- (-юва-) модифікують значення дієслова недоконаного виду, в яких дія багато разів повторювалася в минулому (у семантичній структурі таких дієслів дія може членуватися на фази) або довготривалу дію в далекому минулому (у семантичній структурі цих дієслів дія не може членуватися на фази). Лексеми *рахувати*, *дивувати*, *чарувати*, *хвилювати*, *чаклувати*, *шанувати*, *мордувати*, *регулювати* об'єднані спільною семою “постійно, довго”. Наприклад, дієслово *рахувати* означає “перераховувати, вираховувати, обчислювати. Визначати кількість, суму” [6, с. 101]; *Вона повернулася до стіни і почала рахувати пальцем крапочки на перському килимі /Леся Українка/*; *дивувати* – “викликати подив, здивування в кого-небудь, вражати незвичайністю чогось; здивовувати, вражати” [6, с. 541]; – *Вродою все я село дивувала! Та через вроду либонь і пропала! /Я. Щоглів/*; *чарувати* – “діяти, впливати на когось, щось чарами; чаклувати, відьмувати, ворожити” [6, с. 749]; *Вже не одна дівчина од його чахла, не одна й до знахарки ходила, і зілля варили, і чарували, так нічого не вдіяли /О. Стороженко/*; *хвилювати* – “робити неспокойним кого-небудь; викликати велике піднесення” [6, с. 688]; *Згадав [Аркадій Петрович] одразу, як гула радісно сходка, коли він пояснив їй права народу на землю. Се завжди його хвилювало, і по розмові почував він бадьорість і апетит /М. Коцюбинський/*; *чаклувати* – “займатися чаклунством; ворожити; наvertати біду, лихо, хворобу на людей, тварин” [6, с. 746]; *Перейшла [Домаха] жити у пустку, що на леваді, над болотом, та й стала чаклувати та людям капості робити /І. Квітка-Основ./*; *шанувати* – “надавати чомусь великого значення; цінити” [6, с. 791]; *Благаю Бога, щоб смеркало, Бо на позорище ведуть Старого дурня муштрувати. Щоб знав, як волю шанувати, Щоб знав, що дурня всюди б'ють /Т. Шевченко/*; *мордувати* – “завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань; мучити, катувати” [6, с. 226]; *Панів за те там мордували І жарили зо всіх боків, що людям льготи не давати І ставили їх за скотів /І. Котляревський/*; *регулювати* – “впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі” [6, с. 108]; *Вуйко держав мене в вічній страсі, в вічній погрозі. Строгі його притиси регулювали моє життя так, як накручений годинник /І. Франко/*.

Отже, суфіксація є одним із продуктивних засобів вираження градуального значення дієслівних лексем, оскільки суфікси -ну-, -ону-, -ува- (-юва-) у семантичну структуру дієслів вносять різні гранд-відтінки: однократну дію або довготривалу, не обмежену в часі дію. Вищезазначені суфікси при творенні дієслів виконують функцію градаторів, надаючи лексемам значення міри і ступеня вияву ознаки дії.

Л і т е р а т у р а :

1. *Авилова Н. С.* Вид глагола и семантика глагольного слова : [монографія] : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Н. С. Авилова. – М. : Наука, 1976. – 328 с.
2. *Бондарко А. В.* Вид и время русского глагола: значение и употребление : [монографія] : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / А. В. Бондарко. – М. : Просвещение, 1971. – 239 с.

3. *Воротников Ю. Л.* Степени качества в современном русском языке / Ю. Л. Воротников. – М. : Азбуковник, 1999. – 278 с.
4. *Марчук Л. М.* Категорія градації в сучасній українській літературній мові : [монографія] / Людмила Миколаївна Марчук. – К., 2008. – 368 с.
5. Словник української мови. Академічний тлумачний словник : в 11 томах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/ghryzty>
6. Тлумачний словник української мови / в трьох томах [авт.-уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2004.
7. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана. – 2004. – 821 с.

Tkachenko Yu. Suffixes means of expressing the gradual verbs value for level derivational.

In the article verbal lexemes are investigational with suffixes -nu, -onu-, -uva, -(iuva-) certainly grandee tints what of them bring in the semantic structure of verbs, it is well-proven that afore-named suffixes carry out the role of graduatoriv.

Keywords: *suffix, gradualne-value, gradosema, gradualna, function, gradualnist, graduator a grandee tint.*

Ткаченко Ю. В. Суффиксация как способ выражения градуального значения глаголов на словообразовательном уровне.

В статье исследовано глагольные лексемы с суффиксами -ну, -ону, -ова, -ева, определено гранд-оттенки, которые они вносят в семантическую структуру глаголов, доказано, что вышеназванные суффиксы выполняют роль градуаторов.

Ключевые слова: *суффиксация, градуальное значение, градосема, градуальная функция, градуальность, градуатор, гранд-оттенки.*

Троян-Степанюк А. А.
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова

СИНЕРГЕТИКА В МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ АНАЛИЗА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Статья посвящена определению места синергетики в методологической парадигме исследования художественного текста. Рассмотрены некоторые аспекты синергетического анализа. Представлен образец лингвосинергетического анализа художественного образа.

Ключевые слова: *метод, анализ, художественный текст, художественный образ, синергетика, языковые средства, фоносемантика.*

Художественный текст был и остается объектом пристального внимания ученых-гуманитариев на протяжении XX-XXI вв. Он представляет собой сложную по организации систему. С одной стороны, это частная система средств общенационального языка, с другой стороны, в художественном тексте возникает собственная кодовая система (Ю. М. Лотман), которую адресат (читатель) должен “дешифровать”, чтобы понять текст. Художественное произведение – это текст, втягивающий в себя бесконечный контекст культуры и тем самым – выходящий за свои пределы. Таким образом, художественный текст требует внимания к его собственно языковой и образно-эстетической стороне.

В процессе работы над художественным текстом используются различные методы и приемы. Наука затрудняется представить идеал единого метода анализа. Обозначим круг наиболее часто используемых методов [12].